

ΓΕΩΡΓΙΑ ΛΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

*Ηπειρωτική Εστία: Η πνευματική κίνηση των Ιωαννίνων
κατά τη δεκαετία του 1950**

Ο προσανατολισμός της έρευνας, κατά τα τελευταία χρόνια, προς τη μελέτη του φιλολογικού περιοδικού εντύπου, υπογραμμίζει την ιδιαίτερη σημασία του περιοδικού ως πηγής για την ιστορία μιας εποχής και ενός τόπου. Η εκτίμηση αυτή βασίζεται, κυρίως, στην ιδιαιτερότητα και τη δυναμική του περιοδικού τύπου απέναντι στις επίτομες εκδόσεις της ίδιας περιόδου· η αξία του προκύπτει από την ειδοποιό διαφορά των δύο εντύπων ειδών. Συνοπτικά, ως προς την ιδιομορφία του περιοδικού, θα αναφέραμε την περιοδικότητα, τη συλλογικότητα των απόψεων και τον διάλογο που ευνοεί και προωθεί ένα περιοδικό τόσο ανάμεσα στους συνεργάτες του όσο και εκτός του δικού του χώρου, με άλλους διανοητές ή άλλα έντυπα¹.

Υπάρχει και ένα άλλο δεδομένο, ιστορικό αυτή τη φορά, που μας κάνει να προσέξουμε το ρόλο του περιοδικού στη νεότερη ιστορία μας. Στην ιστορία του ελληνικού περιοδικού τύπου, ιδιαίτερα εκείνου με ευρύτερο φιλολογικό χαρακτήρα, η εμφάνιση ή η πύκνωση των εκδόσεων συμπίπτει, σχεδόν πάντοτε, με κρίσιμες και μεταβατικές ιστορικές στιγμές, όπου τα περιοδικά έρχονται να υπηρετήσουν τη νέα συνείδηση, την προσανατολισμένη στις προσδοκίες μιας αλλαγής. Τόσο ο Κοραής όσο και ο Παλαμάς, φορείς δύο, αναμφισβήτητα, κρίσιμων ιστορικών περιόδων, διατυπώνουν την ανάγκη της έκδοσης περιοδικού για να πλαισιώσει τις ευρύτερες διαφωτιστικές/ανανεωτικές τους επιδιώξεις².

*Το κείμενο ανηκοινώθηκε στη σειρά μαθημάτων του «Ελεύθερου Ανοικτού Πανεπιστημίου», του Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Ιωαννιτών, στις 31 Μαρτίου 1993. Τα μαθήματα ανήκαν στη θεματική ενότητα «Πτυχές από την πρόσφατη ιστορία των Ιωαννίνων: Με αφορμή τα 80 χρόνια από την απελευθέρωσή τους».

1. Γεωργία Λαδογιάννη, *Κοινωνική κρίση και αισθητική αναζήτηση στο μεσοπόλεμο. Η παρέμβαση του περιοδικού ΙΔΕΑ, Οδυσσέας, Αθήνα 1993: 14-15.*

2. Κοραή 'Απαντα τα πρωτότυπα έργα. Αναστύλωσε και έκρινε Γ. Βαλέτας, τόμ. Α2, εκδ. Δωρικός: 941-942. Επίσης, Κ. Παλαμά 'Απαντα, τόμ. 2 και 15, σσ. 502-503 και 540-541, αντίστοιχα.

Ένα περιοδικό αποτελεί, επιπλέον, μια πλούσια πηγή ιστορίας του πολιτισμού μιας εποχής και μιας περιοχής, γιατί εκτός της κύριας θεματικής ύλης, που αυτή καθαυτή είναι πηγή σημαντική, φιλοξενεί, σε ειδικές συμπληρωματικές στήλες κάθε τεύχους, ειδήσεις και πληροφορίες από την επικαιρότητα: την εκδοτική, την πνευματική και καλλιτεχνική, την πολιτική και διοικητική δραστηριότητα. Προσφέρει, έτσι, τη δυνατότητα της σύνταξης ενός χρονολογίου όλων των παραπάνω τομέων και συνακόλουθα της ανάδειξης μιας ασφαλούς ιστορικής ταυτότητας¹.

Είναι προφανής η σημασία να μελετηθεί η ιστορία με αφετηρία τα περιοδικά, ιδιαίτερα για την μεταπολεμική περίοδο και πιο πολύ για περιοχές, όπως η Ήπειρος και η πόλη των Ιωαννίνων, όπου η βιβλιογραφία είναι σχεδόν ανύπαρκτη².

Η *Ηπειρωτική Εστία (Η.Ε.)*, ένα από τα πλέον μακρόβια περιοδικά των Ιωαννίνων, μπορεί να θεωρηθεί ως επαρκής πηγή σε μια πρώτη απόπειρα να ανασυγκροτηθεί ιστορικά η πνευματική κίνηση της πόλης, κατά τη δεκαετία του 1950. Το υλικό που αξιοποιούμε προέρχεται από ένα τμήμα της θεματικής, εκείνο των περιμετρικών/συμπληρωματικών σελίδων, που συναρτάται με τη ζωντανή επικαιρότητα της πόλης.

Η συνάφεια των ιστορικών όρων, που περιβάλλει το θέμα μας, επικαθορίζει και τον τρόπο της εξέτασής του. Σε ένα πρώτο μέρος (1) αναπτύσσεται το ιστορικό πλαίσιο της δεκαετίας, δηλαδή το ιστορικό περιβάλλον των πρώτων χρόνων της κυκλοφορίας της *Η.Ε.* Ακολουθεί η περιγραφή των τεχνικών και ουσιαστικών χαρακτηριστικών της έκδοσης, κατά την ίδια περίοδο (2), και ολοκληρώνεται με τη θεώρηση της πνευματικής κίνησης των Ιωαννίνων, όπως ανασυγκροτείται από τις σελίδες του περιοδικού (3).

1. Στη μεταπολεμική ελληνική ιστορία, η δεκαετία του '50 είναι η περίοδος εγκατάστασης και παγίωσης του κράτους των «νικητών» του Εμφυλίου. Η πόλωση, ως αρχή διάκρισης φίλων και εχθρών —που επιβάλλει την απαγόρευση της αμφισβήτησης του «σύμμαχου» και τον αποκλεισμό του εχθρού— είναι βασικό χαρακτηριστικό της επίσημης πολιτικής της δεκαετίας, τόσο στις διεθνείς σχέσεις όσο και στο εσωτερικό της χώρας.

1. Χ.Α. Καράογλου, *Το περιοδικό «Μούσα» (1920-1923)*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, 1991: 185.

2. Η φιλότιμη προσπάθεια του Βασ. Μάργαρη, *Συγγραφείς και λογοτέχνες των Ιωαννίνων. Από το Δεσποτάτο της Ηπείρου ως τις μέρες μας (1206-1990). Οχταχόσια χρόνια παράδοση στον πολιτισμό*, Γιάφκινα 1991, είναι μια πρώτη απόπειρα συγκέντρωσης υλικού που θα είναι χρήσιμη στη σύνθεση της πνευματικής ιστορίας των μεταπολεμικών δεκαετιών.

Η Ελλάδα, ενεργό μέτωπο του Ψυχρού Πολέμου, απεμπολεί εξαρχής τις δυνατότητες διαφοροποίησης της δικής της πολιτικής σκέψης από εκείνης των συμμάχων της. Η ένταξη στο διεθνές, δυτικού τύπου, σύστημα¹, ως μια βασική στρατηγική της δεκαετίας, εκτείνεται σε όλους τους τομείς: οικονομικούς, πολιτικούς, κοινωνικούς, ιδεολογικούς.

Ταυτόχρονα, στο εσωτερικό, η πόλωση εκδηλώνεται: α. στο διστικό μοντέλο ανάπτυξης (κέντρο/περιφέρεια) και β. στη διάκριση του κοινωνικού σώματος (εθνικόφρονες/μη εθνικόφρονες)².

Ως προς το τελευταίο, η πολιτική της δεκαετίας επιχειρεί μια δραστηκή εκκαθάριση των λογαριασμών του Εμφυλίου· οι πρακτικές του διαρκούς Εμφυλίου νομιμοποιούνται κατ' αυτή την περίοδο· οι ανταγωνιστικές, προς την επίσημη, ιδεολογίες αποκλείονται —και «εγκλείονται»— και ελέγχεται ο αποκλεισμός τους μέσα από διαδικασίες χειραγώγησης του βασικού τομέα, πάνω στον οποίο στηρίζεται η ελληνική οικονομία, εκείνου της διοίκησης³.

Τα «πιστοποιητικά φρονημάτων» για την εισαγωγή στον τομέα της σίγουρης εργασίας και η εξασφάλιση της επίσημης εύνοιας, εσωτερικεύονται από αυτή την τάξη, των εξαρτημένων από το κράτος υπαλλήλων, με τη στάση της ουδετερότητας, της αποχής από οποιαδήποτε κοινωνική κριτική, ή της αυτολογοκρισίας.

Η εσωτερικευση αυτή γίνεται καθεστώς ισχυρό στις κοινωνίες της περιφέρειας, όπως τα Γιάννινα, εφόσον για τις κοινωνίες αυτές, το κράτος είναι η μοναδική ελπίδα επιβίωσης και ανάπτυξης.

Αν αυτό ισχύει γενικά για την ελληνική επαρχία της εποχής, για τα Γιάννινα συντρέχουν και οι ιδιαίτεροι ιστορικοί λόγοι, που περιορίζουν τη δυνατότητα των ελιγμών της οικονομίας και της κοινωνίας αυτής της πόλης. Είναι οι βραδείς ρυθμοί μιας πολύμορφης και, κυρίως, οικονομικής ενσωμάτωσης της πόλης με τους κεντρικούς σχεδιασμούς, εφόσον για την Ελλάδα η εμπλοκή σε πολεμικές περιπτώσεις θα διαρκέσει ακόμη δέκα χρόνια μετά την απελευθέρωση των Ιωαννίνων.

Επιπρόσθετα, τα γεγονότα του '40, της Αντίστασης και του Εμφυλίου θα προωθήσουν την πόλη και την περιοχή σε πρωταγωνιστικό επιχειρησιακό χώρο: εδώ, έλαβε χώρα μία από τις συγκλονιστικότερες πράξεις

1. Βλ. τη μελέτη του Κ. Βεργόπουλου, «Η συγκρότηση της νέας αστικής τάξης 1944-1952», στον τόμο *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*, Ιστορική Βιβλιοθήκη, Θεμέλιο, 1984: 529-559.

2. Ν.Κ. Αλιβιζάτος, «Καθεστώς "έκτακτης ανάγκης" και πολιτικές ελευθερίες, 1946-1949», στον τόμο *Η Ελλάδα στην δεκαετία 1940-1950*, ό.π.: 392-393.

3. Ν.Κ. Αλιβιζάτος, ό.π., και Κ. Τσουκαλάς, «Ιδεολογική επίδραση του εμφυλίου πολέμου», στον τόμο *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950*, ό.π., 565-567.

«παραδειγματισμού»¹. συνέβησαν γεγονότα με άμεσες και προφανείς τις συνέπειες για την αναστάτωση και την συντάραξη παραδοσιακών ισορροπιών του οικονομικού και κοινωνικού βίου της περιοχής².

Η πόλη στη δεκαετία του '50 επιχειρεί να «προσαρμοστεί» στις νέες συνθήκες: να συνέλθει από το συγκλονισμό των εκτελέσεων του 1948, να μη δίνει αφορμές στους μηχανισμούς «εκκαθάρισης», να μην αντιδρά στις συνεχιζόμενες δίκες σκοπιμότητας³, να γιορτάζει το Γράμμο —που οι επιχειρήσεις είχαν επιβάλει την παρουσία του ίδιου του Βαν Φλητ στα Γιάννινα— παρόντων των βασιλιάδων και των εκπροσώπων του γραφειοκρατικού-στρατιωτικού συγκροτήματος, να πυκνώνει τις στρατιές των μεταναστών. Όμως ο βασικός άξονας της «προσαρμογής» στηρίζεται στο πρόγραμμα της «ανοικοδόμησης», από τους Αμερικανούς και τους Έλληνες υπαλλήλους τους ή από τους εράνους της «Φανέλλας του Στρατιώτου»⁴ και των φτωχών Ηπειρωτών, που ήθελαν να συνεχίσουν την πλούσια κληρονομιά —η οποία όμως διέφευγε των ενδιαφερόντων του προγράμματος της Αμερικανικής Αποστολής— είτε ανεγείροντας μνημεία και προτομές είτε οικοδομώντας και ιδρύοντας πνευματικά κέντρα, όπως το Διδακτήριο της Νέας Ζωσιμαίας Σχολής.

Από αυτή την άποψη, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι, κατά την περίοδο του '50, στην πόλη παρατηρούνται δύο παράλληλες κατευθύνσεις «ανασυγκρότησης»: η επίσημη, ενταγμένη στον κεντρικό εθνικό σχεδιασμό

1. Για το γεγονός που συντάραξε την πόλη, κατά τον εμφύλιο, βλ. Σπ. Εργολάβος, *Η δίκη της Πρίντζου και οι εκτελεσμένοι των Ιωαννίνων*, εκδ. Σοκόλη, 1988.

2. Κάποια υπαινικτικά στοιχεία του βαθύτατα τραυματισμένου κοινωνικού σώματος και των νέων δυσχερειών, που βραδύνουν την ανάρρωσή του, φτάνουν και ως τις σελίδες της *H.E.*, παρ' ότι προγραμματικά αποφεύγει την εμπλοκή στην κοινωνική κρίση. Έτσι, στα 1952, στα ηπειρωτικά χωριά ο αγροτικός πληθυσμός διοργανώνει συλλαλητήρια και διαμαρτύρεται για την οικονομική του εξαθλίωση. Η πίεση της ανέχειας είναι ισχυρότερη από την απειλή των κατασταλτικών μηχανισμών του «εθνικού» κράτους της χωροφυλακής. Δεν είναι χωρίς σημασία το αίτημα που διατυπώνουν οργανώσεις των Ιωαννίνων, στα 1956, για τη μείωση των δυνάμεων της χωροφυλακής στην Ήπειρο. Τον ίδιο χρόνο (1956), το Υπουργείο Πρόνοιας δημοσιοποιεί τον πίνακα απόρων, από όπου φαίνεται ότι η Ήπειρος συγκεντρώνει τον υψηλότερο αριθμό, πανελλαδικά. Ανάλογα είναι και τα προβλήματα στην εμπορική κίνηση της πόλης. Οι έμποροι διαμαρτύρονται (1952) και κλείνουν τα καταστήματά τους, αδύναμοι να αντέξουν στον ανταγωνισμό που προκαλεί η έναρξη της διεισδυσης στη ντόπια αγορά των Αθηναίων εμπόρων. Χαρακτηριστικό της κατεύθυνσης που αρχίζει να παίρνει η οικονομία — και όχι μόνο η τοπική— προς μία «οικονομία του οικοπέδου» είναι και το υπόμνημα των κατοίκων του Κάστρου, με το οποίο ζητούν, στα 1955, την κατεδάφισή του.

3. Σπ. Εργολάβος, ό.π.: 335. -

4. Σχετικές ειδήσεις υπάρχουν πάρα πολλές στην *H.E.*, καταχωρημένες στη στήλη «Τα γεγονότα του μηνός».

και ελεγχόμενη από τους αντιπροσώπους της Αμερικανικής Αποστολής, και η τοπική κατεύθυνση ανάπτυξης, που, χωρίς να συνειδητοποιείται, λειτουργεί, σε τελευταία ανάλυση, ανταγωνιστικά προς την πρώτη. Γιατί αυτή, η δεύτερη, η τοπική κατεύθυνση, είναι που απορρόφησε το ζωτικό ενδιαφέρον και προκάλεσε την υπεύθυνη στράτευση ενός ισχυρού πυρήνα διανοητών, ώστε να διαφυλαχτεί το πρόσωπο της πόλης και να αντισταθεί στις ολοκληρωτικά αλλοτριωτικές συνέπειες, που θα προέκυπταν από την αποκλειστική δραστηριότητα ενός ημιαποικιακού καθεστώτος, όπως εκείνου της Αμερικανικής Αποστολής και εκείνου που προωθούσε η επίσημη «ανασυγκρότηση».

Πραγματικά, στην πόλη λειτουργούν ποικίλοι μηχανισμοί ιδεολογικής χειραγώγησης. Και πρώτα πρώτα, η παρουσία των Αμερικανών αντιπροσώπων δεν περιορίζεται στα τεχνικά και διοικητικά πλαίσια του προγράμματος. Παράλληλα με τους ιδεολογικούς μηχανισμούς του βασιλικού /στρατιωτικού συστήματος (Φανέλλα του Στρατιώτου, Σπίτια του παιδιού σ' όλη την Ήπειρο, Υπηρεσίες του Βασιλικού Εθνικού Ιδρύματος, Επιτροπές διαφώτισης, πρόσκοποι, Ραδιοφωνικός Σταθμός Ενόπλων Δυνάμεων), οι Αμερικανοί εγκαθιστούν και τους δικούς τους πομπούς προπαγάνδας: υπάρχει το Αμερικανικό Κέντρο Πληροφοριών Ιωαννίνων και στα 1952 ιδρύεται το Ελληνοαμερικανικό Επιμορφωτικό Ινστιτούτο· υπάρχουν άρτια εξοπλισμένα κινηματογραφικά συνεργεία που διατρέχουν την ύπαιθρο με ταινίες «μορφωτικού» περιεχομένου.

Η πόλη φιλοξενεί περισσότερο μέλη της Αποστολής και λιγότερο Έλληνες πολιτικούς· δίνεται η εντύπωση ότι αποτελεί επαρχία της αρμοδιότητας της Αποστολής, παρά της ελληνικής Κυβέρνησης. Στρατηγοί και ανώτεροι στρατιωτικοί, αξιωματούχοι όλων των τομέων της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής: γεωπόννοι, γιατροί, ιστορικοί, τεχνοκράτες της εκβιομηχάνισης κ.ά. είναι οι συχνότεροι επισκέπτες.

Οι αντιπρόσωποι «διαφωτίζουν»¹, με διαλέξεις τους Γιαννιώτες για τη ζωή της Αμερικής, την εξωτερική πολιτική της, την εκπαίδευση και

1. Η αποδελτίωση των τόμων 1952-1959 της *H.E.* απέδωσε το εξής σχετικό υλικό: 1952, Διάλεξη στο Αμερικανικό Κέντρο Πληροφοριών Ιωαννίνων, από τον Γιολτ, Αμερικανού επιτετραμμένου στην Ελλάδα, με θέμα «Η αμερικανική εξωτερική πολιτική εν Ελλάδι»· 1955, η ομιλία του Τζέιμς Αλάττη «Το αμερικανικόν σύστημα εκπαιδεύσεως», στη Ζωσιμαία Σχολή και του καθηγητή Ουίλλιαμ Μπράσγουελ, στο Στρατιωτικό Θέατρο, «Αι δυτικά πολιτεία της Αμερικής»· 1956, στο Συνέδριο των βιβλιοθηκαριών συμμετέχει με ομιλία της η Ντάρκιν, του Γραφείου Τύπου της Αμερικανικής Αποστολής· 1959, γίνονται στο «Παλλάδιο», τον Μάιο, οι γιορτές λήξης του σχολικού έτους από το Ελληνοαμερικανικό Επιμορφωτικό Ινστιτούτο Ιωαννίνων· 1959, ομιλία του Ντέιτο για τη μουσική του 20ού αιώνα, στη Ζωσιμαία Παιδαγωγική Ακαδημία. Στο τχ. του Φεβρουαρίου,

τον εργατικό συνδικαλισμό. Γνωρίζουμε τη δράση και την παρέμβαση της Αμερικανικής Εργατικής Ομοσπονδίας στην Ελλάδα· στα Γιάννινα επιβεβαιώνεται η επέκταση της δράσης της στις τοπικές ενώσεις. Χαρακτηριστική είναι, πάνω σ' αυτό, η προώθηση της εκπαίδευσης ηπειρωτών συνδικαλιστών: στα 1956 ο γενικός γραμματέας του Εργατικού Κέντρου Ιωαννίνων στέλνεται στην Αμερική, όπου παρακολουθεί σχετικά σεμινάρια και επιστρέφοντας δίνει διάλεξη με θέμα το αμερικανικό συνδικαλιστικό μοντέλο¹. Αλλά και ο αγροτικός χώρος, εκτός των άλλων, εντάσσεται στα πλαίσια της ιδεολογικής «πρόνοιας» της Αποστολής, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από την πληροφορία ότι Αμερικανοί «αγροτόπαιδες» επισκέπτονται την ηπειρωτική ύπαιθρο για να τη γνωρίσουν και φιλοξενούνται σε σπίτια χωρικών². Ας σημειώσουμε και την ομόλογη παρέμβαση των «μορφωτικών» κινηματογραφικών ταινιών στον ίδιο χώρο.

Όπως είπαμε, διακρίναμε και μια δεύτερη κατεύθυνση «ανασυγκρότησης», που την χαρακτηρίσαμε «ανταγωνιστική» της πρώτης. Επιχειρείται από διανοητές της πόλης—εκπαιδευτικούς, δημοσιογράφους, δικηγόρους, ερευνητές—στην πλειονότητά τους εξαρτημένοι, εργασιακά, από το κράτος, μια ιδιότητα που επικαθορίζει τόσο την αποχή τους από οποιαδήποτε κοινωνική κριτική, όσο και την επιδίωξη να εξασφαλίσουν την αναγνώριση από τους φορείς και τα μέλη της επίσημης «ανασυγκρότησης»³.

2. Το πρώτο συλλογικό εγχείρημα αυτής της ομάδας διανοητών αποτελεί και την πρώτη ουσιαστική εκδήλωση της ανταγωνιστικής ανασυγκρότησης, και είναι η απόφαση για την έκδοση του περιοδικού *H.E.* Εμφανίζεται με το 1ο τεύχος του, τον Μάιο του 1952· την ιδιοκτησία και τη διεύθυνση έχει ο δημοσιογράφος Μ. Χ. Μάνος, ο οποίος στα 1956 θα μεταβιβάσει μέρος της ιδιοκτησίας στον Δημοσθένη Κόκκινο. Συνιδρυτής είναι και ο Ε. Α. Φακατσέλης, διευθυντής της εφημερίδας *Εθνικός Αγών*, από το τυπογραφείο του οποίου εκδίδεται και το περιοδικό. Υπάρχει η

του 1956, στη στήλη «Τα γεγονότα του μηνός» δημοσιεύεται η είδηση για τη μετάβαση του Πέτρου Πασχάλη, γενικού γραμματέα του Εργατικού Κέντρου Ιωαννίνων, στην Αμερική, για μετεκπαίδευση και παρακολούθηση της δράσης του αμερικανικού συνδικαλισμού. Λίγο αργότερα, ο Π. Πασχάλης θα δώσει διάλεξη στην αίθουσα του Στρατιωτικού Θεάτρου, με θέμα «Το εργατικόν κίνημα των Ηνωμένων Πολιτειών και αι συνθήκαι εργασίας και ζωής των εκεί εργαζομένων».

1. Βλ. προηγούμενη σημείωση.

2. Στο διπλό τχ. Αυγ.-Σεπτ. 1952: 526 και στη στήλη «Γεγονότα του Ιουλίου» σημειώνεται ότι ο «Αμερικανός αγροτόπαις» Ρόμπερτ Πεκ επισκέπτεται τα χωριά της Ηπείρου.

3. Μία ένδειξη, ίσως, είναι η βράβευση της *H.E.* από την Ακαδημία (Δεκ. 1954) καθώς και η απονομή (1959) από τη Φρειδερίκη του παρασήμου «Χαλκούς Σταυρός» για τις υπηρεσίες προς τη «Φανέλλα του Στρατιώτου».

«Επιτροπή επιμελείας της ύλης» που την αποτελούν οι: Ιω. Ν. Νικολαΐδης, Γ.Ι. Παπαγεωργίου, Δημ. Σ. Σαλαμάγκας, Τάκης Σιωμόπουλος, Πάνος Γ. Φάντης· ορισμένες αλλαγές, που παρατηρούνται στην πορεία της έκδοσης με αποχωρήσεις, αντικαταστάσεις, εισδοχή νέων μελών, αναδεικνύουν τη ζωτικότητα του κύκλου της επιτροπής και το κλίμα των ζυμώσεων και των προβληματισμών που αναπτύσσεται στο εσωτερικό της. Τέτοια είναι η περίπτωση της προσωρινής αποχώρησης του Ι. Νικολαΐδη, Ιούλιο του 1952, και περισσότερο χαρακτηριστική του Γιάννη Δάλλα. Συνεργάτης από τα πρώτα τεύχη του περιοδικού, μέλος της Επιτροπής το 1957, δημοσιοποιεί τη διαφωνία του τον Φεβρουάριο του 1958 και αποχωρεί. Από τον Αύγουστο του 1959 στα μέλη της Επιτροπής συγκαταλέγεται και ο Αρσ. Γερωντικός. Επίσης το περιοδικό εμφανίζεται και με μία δεύτερη ομάδα, της οποίας τα μέλη το συνδέουν με άλλες πόλεις, όπου δραστηριοποιείται η ηπειρωτική διανόηση, και αποτελούν τα «Αντεπιστέλλοντα μέλη της Επιτροπής»: Κ. Μέρτζιος (Βενετία), Λ. Βρανούσης (Αθήνα), Χρ. Ζιτσαΐα (Θεσσαλονίκη), Μ. Περάνθης (Αθήνα)¹, Ν. Παπαδόπουλος (Αθήνα).

Ήδη, από τη σύνθεση του πρώτου εκδοτικού πυρήνα φαίνεται να επιδιώχθηκε μια ισορροπία, με στόχο την «αποκάθαρση» των προθέσεων και του εαμικού παρελθόντος πολλών μελών της συντακτικής επιτροπής (Φάντης, Βρανούσης κ.ά.), καθώς και την επαγγελματική διασφάλιση των εκπαιδευτικών/υπαλλήλων που συμμετείχαν στην έκδοση του περιοδικού. Το όνομα του διευθυντή του *Εθνικού Αγώνος*, στα ιδρυτικά μέλη, προδιέθετε ευνοϊκά ή, έστω, άμβλυνε την ιδεολογική καχυποψία των γραφειοκρατικών μηχανισμών.

Έχουμε την εντύπωση ότι επιδιώχθηκε η εξασφάλιση της επίσημης εύνοιας, γιατί παρόμοιες προσπάθειες, στα πλαίσια μιας ιδιαίτερα αρνητικής ιστορικής συγκυρίας, διασώζονται και ευδοκιμούν μέσω της δημιουργίας συνθηκών και όρων άμυνας. Βεβαίως, γι' αυτή την αμυντική «πολιτική» δεν θα μπορούσαμε να έχουμε ρητές αναφορές. Όμως υπάρχουν οι ρητές προγραμματικές δηλώσεις², κι, ακόμη, ο γενικότερος θεματικός προσανατολισμός και η φυσιογνωμία του περιοδικού, όπως συγκροτείται από το σύνολο των κειμένων, τα οποία σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσαν να προκαλέσουν τους μηχανισμούς της καχύποπτης «εθνικοφροσύ-

1. Ο Περάνθης αντικαθίσταται για τα έτη 1953-1955 από τον Κ.Δ. Μιχαηλδη που αντιπροσωπεύει τη διανόηση της Θεσπρωτίας.

2. Δηλώνεται επανειλημμένα η συνειδητή επιλογή αποστασιοποίησης από την πολιτική. Ενδεικτικά, βλ. το προγραμματικό κείμενο «Διά μίαν Ηπειρωτικήν Αναγέννησιν», *Ηπειρωτική Εστία*, 1952: 5 και την επιστολή του Λ. Βρανούση στο ίδιο τεύχος: 98.

νης». Πρόκειται για μια παραδειγματική περίπτωση αναγκαστικής αυτολογοκρισίας, που επιβάλλεται στους συνεργάτες του και τους υποχρεώνει να διοχετεύουν τις πνευματικές τους ανησυχίες «υπό περιορισμό»¹.

Ωστόσο, είναι γεγονός ότι η ηπειρωτική και γιαννιώτικη διάνοηση ταχύτατα και, ίσως, χρονολογικά πρώτη από των άλλων πόλεων της χώρας, ανασυντάσσεται — ηθικά και πνευματικά — και αποφασίζει να δράσει, υπηρετώντας την παράδοση της τοπικής κοινωνίας· παράδοση, που είχε αναδείξει τον χώρο ως πρωτοπόρο στον τομέα των Γραμμάτων.

Εξάλλου η ίδια η έκδοση ενός περιοδικού προϋποθέτει την ύπαρξη ενός συγκροτημένου πυρήνα διανοητικών με συναφείς προβληματισμούς. Από την άποψη αυτή, επιβεβαιώνεται πως ο ηπειρωτικός χώρος σταθερά συγκρατεί την πνευματική του γονιμότητα.

Με την υπογραφή της Σύνταξης και με τίτλο «Διά μίαν Ηπειρωτικήν Αναγέννησιν»², το προγραμματικό κείμενο της *H.E.* προσημαίνει τη φυσιογνωμία της και ταυτόχρονα μας δίνει το γενικότερο πλαίσιο των απόψεων των βασικών συνεργατών.

Η πεποίθηση για τη διακριτική θέση της Ηπείρου στα πλαίσια της ελληνικής ιστορίας — της πολιτικής και της πνευματικής — δεν είναι μόνο ισχυρή και θεμελιακή, αλλά εμφανίζεται και ως ενεργόν αίτιο μιας διαρκούς επαλήθευσής της στο μέλλον.

1. Μια δειλή τάση κοινωνικής κριτικής αρχίζει να διαφαίνεται κατά την περίοδο της διεύθυνσης του περιοδικού από τον Δημοσθένη Κόκκινο: υποστηρίζονται οικονομικές διεκδικήσεις των εκπαιδευτικών και απαιτείται η ενίσχυση του κρατικού ενδιαφέροντος για ζητήματα της πόλης και της Ηπείρου. Αντίθετα, τα πρώτα χρόνια της κυκλοφορίας του, τηρείται αυστηρότερα η ουδετερότητα. Έτσι, ένα θετικό σχόλιο του περιοδικού για τη «γυναικεία ψήφο» (τχ. 3, Ιούλ. 1952: 308-309) συνοδεύεται από την υπόμνηση της προγραμματικής δέσμευσης περί αποχής από την πολιτική. Επίσης τα εκλογικά αποτελέσματα του 1952 ανακοινώνονται με τη μορφή δελτίου τύπου του Υπουργείου Εσωτερικών (τχ. 8, Δεκ. 1952: 864-865). Τη μορφή δελτίου τύπου της αστυνομίας έχουν δύο-τρεις καταχωρήσεις, που βεβαιώνουν ότι «τάξις και ασφάλεια επικρατεί καθ' άπασαν την 'Ηπειρον» («Τα Γεγονότα του μηνός», τχ. 24, Απρ. 1954: 441). Μόνο η λογοτεχνία καταφέρνει να διαφύγει κάπως της αυτολογοκρισίας και νομιμοποιείται να εκφράζει την πρόσφατη ιστορική τραγωδία, γιατί έχει τη δυνατότητα της υποδήλωσης. Το ποίημα του νεαρού φοιτητή Γιώργου Χριστογιάννη, από την περιοχή των Τζουμέρκων, με τίτλο «Αμφιθέατρο» τχ. 9 (Δεκ. 1952): 851-852, που εσωτερικεύει τη μνήμη του '40, τελειώνει:

Και στ' αμφιθέατρο του χωριού
 μια μέρα τον Αλωνάρη
 με «χορηγό» τον Άρη
 το πρώτο επαίχτη δράμα
 «Υποκριτές» του Γκαίτε γόνοι
 (Τίμησαν το χωριό τι θάμα!)
 και τριλογία το έργο του,
 «Φόνου», «Φωτιά» και «κλάμα»...

2. *Ηπειρωτική Εστία*, τχ. 1 (Μάιος 1952): 3-5.

Η διαπίστωση «συμπτωμάτων παρακμής» θεωρείται «επιφανειακή», γιατί «η εστία δεν εσβέσθη»· την συγκροτούν «στρατιαί Ηπειρωτών διανοουμένων, επιστημόνων και κοινωνικών παραγόντων όπισθεν της παρακμής και της αποτελεσματώσεως». Γι' αυτό, στις βασικές προθέσεις του περιοδικού είναι να αναλάβει τον συντονισμό της σύγχρονης του ηπειρωτικής διανόησης, την προώθηση και την προβολή της εργασίας της. Παράλληλα, επιδιώκει —«φιλοδοξεί» είναι ο όρος, με τον οποίο το ίδιο διατυπώνει τους στόχους του— να στρατεύσει τη διανόηση στην «ανασυγκρότηση» που θα οδηγήσει στην «Ηπειρωτική Αναγέννηση».

Ο όρος «ανασυγκρότηση», όπως είδαμε, είναι λέξη-κλειδί στην πανελλήνια μεταπολεμική ιδεολογία της ανάπτυξης. Η εσωτερική της, από την ομάδα της Η.Ε., τουλάχιστον κατά τα πρώτα έτη της έκδοσής της, δεν φαίνεται να διαφοροποιείται από την επίσημη γραφειοκρατική της χρήση. Δεν είναι χωρίς σημασία το γεγονός ότι από το πρώτο τεύχος δημιουργείται ειδική στήλη με τίτλο «Ανασυγκρότησις - Ανοικοδόμησις», όπου καταχωρούνται κείμενα συνεργατών, που στην πλειονότητά τους προέρχονται από τον τομέα της Διοίκησης, δηλαδή πρόσωπα που άμεσα συμμετέχουν στην εφαρμογή των προγραμμάτων «ανασυγκρότησης», στην περιοχή της Ηπείρου.

Προγραμματικά, επίσης, τίθεται και το περίγραμμα της θεματικής που ενδιαφέρει το περιοδικό για την υλοποίηση των στόχων του. Προτεραιότητα έχουν τα θέματα που σχετίζονται με την Ήπειρο.

Βασικός χαρακτήρας της θεματικής επιλογής είναι η σύνδεσή της με τα εθνικά ζητήματα: το Κυπριακό, το Μακεδονικό, της Θράκης και το Βορειοηπειρωτικό, πρώτα θέματα στην εθνική διπλωματική ατζέντα εκείνης της εποχής —και όχι μόνον— και, ιδιαίτερα, το πρώτο και το τελευταίο —επιβίωση ή και έξαρση του αλυτρωτισμού για το Κυπριακό και το Βορειοηπειρωτικό— απασχολούν επανειλημμένα την συντακτική επιτροπή και τους συνεργάτες.

Έτσι, για τα θέματα από την ηπειρωτική ιστορία όλων των εποχών, η οπτική είναι προγραμματικά δεδομένη: «θα αποτελέσουν πολύτιμα επιχειρήματα εις τον τομέα της δικαιώσεως των εθνικών πόθων». Το εθνικό ζήτημα και η ένταξη στο διεθνές σύστημα, βασικός προσανατολισμός της εθνικής πολιτικής μετά το 1946, συναιρούν, τελικά, τις στοχεύσεις όλης της επιμέρους θεματικής. Ακολούθως, και η προβολή της παραδοσιακής ηπειρωτικής τέχνης στοχεύει την «διεθνή συνείδηση».

Από τους υπόλοιπους θεματικούς κύκλους, ανάμεσα στους οποίους και θέματα παιδείας, και εκπαίδευσης, σημειώνομε την «Ηπειρωτική πνευματική κίνηση», ένα θέμα που, προγραμματικά, εμφανίζεται ως ζητούμενο, ως ο πλέον προβληματικός τομέας στη ζωή της πόλης, όταν

υποστηρίζεται ότι «χρειάζεται να δημιουργηθεί το κλίμα διά να ανθίση και πάλιν και αποδώση τους καρπούς του».

3. Ο μελετητής της *H.E.*, αν και προϋδασμένος για τον υψηλό δείκτη δεκτικότητας που διαθέτουν αυτού του είδους τα έντυπα, και που μεταφράζεται σε μια πλούσια ποικιλία κειμένων και σημειωμάτων, δεν καταφέρνει να ξεφύγει από την έλξη που ασκεί μια προσεκτική διαδρομή στις σελίδες της. Το πλήθος των ειδήσεων, που αφορούν την επικαιρότητα, τον μεταφέρουν στη ζωή της πόλης εκείνης της εποχής, με όλες της τις λεπτομέρειες: πρόσωπα, γεγονότα, εκδηλώσεις, ανακοινώσεις και δελτία τύπου των διαφόρων υπηρεσιών, καλλιτεχνική, κοσμική, εκπαιδευτική, αθλητική και ορειβατική κίνηση, εγκαίνια, ανεγέρσεις κτιρίων, ίδρυση σχολείων, συλλόγων, εποχιακά συγκοινωνιακά και γεωργοκτηνοτροφικά προβλήματα, ως και αριθμοί γεννήσεων, γάμων και θανάτων καταχωρούνται στη μόνιμη στήλη κάθε τεύχους «Από μήνα σε μήνα. Ηπειρωτική Ζωή και κινήσεις» και ιδιαίτερα στο τμήμα «Γεγονότα του μηνός», και την αναδεικνύουν σ' έναν πλούσιο οδηγό για την ανασυγκρότηση της νεότερης ιστορίας της Ηπείρου σε όλους τους τομείς¹.

Καταρχήν, αυτή καθαυτή η έκδοση του περιοδικού τέμνει τη νεότερη ιστορία της πόλης. Νομίζομε πως το έτος της έκδοσής της είναι η αφετηρία της μεταπολεμικής και μετεμφυλιακής περιόδου των Ιωαννίνων. Η έκδοση δεν ήταν το αποκορύφωμα ενός πνευματικού οργασμού, αντίθετα, ήταν η αγωνία μιας ευάριθμης και εύτολμης διανόησης να διαλύσει το κλίμα της πνευματικής άπνοιας.

Ήδη, τον πρώτο χρόνο της κυκλοφορίας του ο αριθμός των συνεργατών ξεπερνάει τους ογδόντα, για να υπερβεί, αργότερα, τους εκατό. Συμμετέχει η διανόηση που είχε δραστηριοποιηθεί στη μεσοπολεμική πνευματική κίνηση (*Ηπειρωτικά Χρονικά*, *Ελλοπία*), αλλά και η νεότερη, που μέσα στον πόλεμο αντιστεκόταν σωματικά και πνευματικά (*Ηπειρωτικά Γράμματα*, 1944)².

Μέλη αυτού του πνευματικού πυρήνα θα κάνουν την πρώτη, ίσως, συλλογική τους εμφάνιση, παρεμβαίνοντας για να προσανατολίσουν την άνωθεν —και έξωθεν— επιχειρούμενη «ανασυγκρότηση» προς τα πνευματικά ζητήματα. Πριν την έκδοση του περιοδικού, κάνει την εμφάνισή της μία επιτροπή, που την αποτελούσαν οι Δ. Σαλαμάγκας, Λ. Βρανούσης και Σ. Δάκαρης, και υποβάλλει υπόμνημα προς τη Δημοτική Αρχή για την

1. Ανάλογο περιεχόμενο έχουν στήλες περιοδικών του απόδημου ελληνισμού, ιδιαίτερα της Αιγύπτου, των αρχών του αιώνα. Είναι ένα ενδιαφέρον θέμα προς έρευνα, η ιδιαιτερότητα δηλαδή και πιθανόν μια συνάφεια των περιοδικών της περιφέρειας.

2. Β. Μάργαρη, ό.π.: 110.

οργάνωση και τη στέγαση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης¹. Ο ίδιος κύκλος λογίων πλαισιώνει, λίγο αργότερα, την έκδοση του περιοδικού *H.E.*, που αναλαμβάνει αυτό πλέον να προωθήσει τους προβληματισμούς τους και να διανοιξεί έναν ορίζοντα στην πνευματική ζωή της πόλης. Το γενικότερο πρόβλημα των Βιβλιοθηκών των Ιωαννίνων —Δημοτικής, Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας (Ζ.Π.Α.), Ζωσιμαίας Σχολής— γίνεται μόνιμο αίτημα του περιοδικού, γιατί κατανοείται ως προαπαιτούμενο οιασδήποτε ανέλιξης². Η προτεραιότητά του, την οποία επίμονα και σταθερά υποστήριζε η *H.E.*, συνειδητοποιείται, αργότερα, όταν ανακινείται το θέμα του Τρίτου Πανεπιστημίου (1957-1958)³, και η επιλογή του τόπου της ίδρυσής του συναρτάται με την ύπαρξη και λειτουργία βιβλιοθηκών στις υποψήφιας πόλεις.

Η αλλαγή στην ποιότητα της πολιτιστικής ζωής της πόλης γίνεται αισθητή, από τον πρώτο χρόνο έκδοσης του περιοδικού. Μέχρι τότε, υπήρχε μόνο μια υποτονική κίνηση που περιοριζόταν στις επετειακές γιορτές και τις κοσμικές εκδηλώσεις: εθνικές επέτειοι, μνημόσυνα, σχολικές επιδείξεις, μαθητικές συναυλίες, εκδηλώσεις προσκόπων και υποδοχή επισήμων επισκεπτών, άλλοτε των μελών της βασιλικής οικογένειας κι άλλοτε των ανωτέρων υπαλλήλων και της Αμερικανικής Αποστολής. Καλλιτεχνική αγωγή αμφίβολης ποιότητας προσέφερε και ο κινηματογράφος, της ίδιας εποχής, με προβολές έργων που ανήκαν στις πρώτες απόπειρες της ελληνικής κινηματογραφίας και τις πλημμυλέστατες από τεχνική άποψη ταινίες των κρατικών μορφωτικών παραγωγών⁴. Αλλά και ένα μαζικότερο μέσο, το ραδιόφωνο, κάτω από τον έλεγχο μιας κεντρικής, στρατιωτικής γραφειοκρατίας αδυνατεί να εκφράσει τις πνευματικές ανάγκες της πόλης. Είναι χαρακτηριστικό το αποτέλεσμα ενός απολογισμού, που κάνει η *H.E.* για το Ραδιοφωνικό Σταθμό των Ενόπλων Δυνάμεων: η μοναδική αξιομνημόνευτη εκπομπή, για το 1952, ήταν μουσική εκπομπή με τη συμμετοχή μελών του θιάσου της Κοτοπούλη, που περιοδεύοντας βρέ-

1. *Ἡπειρωτικὴ Ἑστία*, τχ. 1 (Μάιος 1952): 94.

2. Στη στήλη «Από μήνα σε μήνα» κάθε τεύχος το θέμα επανέρχεται σταθερά· συχνά στο ίδιο τεύχος υπάρχουν περισσότερα από ένα σημειώματα. Είναι κοινό χαρακτηριστικό όλων των προσεγγίσεων η συνάρτηση του ζητήματος με την ανάπτυξη της πνευματικής κίνησης, που επιδιώκουν οι συνεργάτες της *H.E.*

3. Βλ. «Ἡ βιβλιοθήκη», τχ. 67-68 (Νοέμ.-Δεκ. 1957): 894-895, καθώς και το κύριο άρθρο, γραμμένο από τον Ι. Νικολαΐδη, του επομένου τεύχους 69 (Ἰαν. 1958): 1-3, με τίτλο «Το Τρίτο Πανεπιστήμιο». Επίσης, Α.Δ. Λιβαδεύς, «Το Γον Πανεπιστήμιον και η Ζωσιμαία εν Ἡπείρῳ Βιβλιοθήκη», τχ. 78 (Οκτ. 1958): 729-733.

4. Σχόλιο στη στήλη «Από μήνα σε μήνα» του τχ. 8 (Δεκ. 1952): 859.

θηκε στα Γιάννινα¹. Όμως παρά τη χαμηλή ποιότητα των εκπομπών του και τα «στενά περιθώρια», όπως διακριτικά σημειώνει σε σχόλιό του ο Ι. Νικολαΐδης², οι Ηπειρώτες τον πλαισιώνουν με θέρμη και τον στηρίζουν· δημιουργείται ο σύλλογος «Φίλοι του Ρ/Σ» και, όταν αντιμετωπίζει οικονομικά προβλήματα, διενεργείται έρανος στις κοινότητες της περιοχής³.

Ωστόσο, παράλληλα και πέρα από τις κοσμικές, τις επίσημες και τις κρατικές εκδηλώσεις, αρχίζουν να δημιουργούνται οι προϋποθέσεις, που ευνοούν την αναβάθμιση και τον αναπροσανατολισμό της πνευματικής ζωής: αρχίζουν οι διακοπείσες ανασκαφές του Δ. Ευαγγελίδη στη Δωδώνη και το Ροδοτόπι και του Σ. Δάκαρη στην Κασσώπη και τα Γραμμενοχώρια· η Ακαδημία Αθηνών δείχνει ενδιαφέρον για τη συλλογή λαογραφικού υλικού και ιδιαίτερα για την ηχογράφηση δημοτικών τραγουδιών.

Με την εμφάνιση του κύκλου της *Η.Ε.* πυκνώνουν τα γεγονότα που εμπλουτίζουν την πολιτιστική ζωή της πόλης. Το περιοδικό εγκαινιάζει σειρά διαλέξεων με ομιλητές πανεπιστημιακούς, ερευνητές, λογοτέχνες και συνεργάτες της. Οι διαλέξεις, που διακόπτονται μόνο τους καλοκαιρινούς μήνες, γίνονται στις αίθουσες του Στρατιωτικού Θεάτρου⁴ και της Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας.

Παράλληλα, προωθείται η ερευνητική δραστηριότητα. Το περιοδικό από τον πρώτο χρόνο (Νοέμβριο 1952), προκηρύσσει Λαογραφικό Διαγωνισμό. Το κείμενο⁵, που συντάσσει ο καθηγητής της Ζωσιμαίας και μέλος της συντακτικής επιτροπής Γ. Παπαγεωργίου και στο οποίο εξηγεί τη φιλοσοφία και τη θεματική του διαγωνισμού και υποδεικνύει τις μεθόδους της έρευνας προς τους υποψηφίους ερευνητές, μπορεί να θεωρηθεί ίσης σπουδαιότητας με εκείνο του ιδρυτή της ελληνικής Λαογραφίας, Ν. Πολίτη, όταν προέτρεπε τους λογοτέχνες να μελετήσουν τη λαϊκή μας παράδοση.

1. Σημείωμα της στήλης «Από μήνα σε μήνα» του τχ. 3 (Ιούλ. 1953): 321.

2. Σχόλιο με την υπογραφή Ι.Ν. στη στήλη «Από μήνα σε μήνα», τχ. 2 (Ιούν. 1952): 206.

3. Είδηση στη στήλη με τα γεγονότα κάθε μήνα, τχ. 13 (Μάιος 1952): 540.

4. Το κτίριο ανήκε στην 8η Μεραρχία και βρισκόταν στη θέση όπου σήμερα καλύπτει το κεντρικό κατάστημα της Εθνικής Τράπεζας. Ο χώρος, πριν χρησιμοποιηθεί για το κτίριο της Τράπεζας, μετατράπηκε σε κινηματογράφο με το όνομα «Κύπρος». Την αίθουσα του Στρατιωτικού Θεάτρου χρησιμοποιούν όσοι φορείς οργανώνουν εκδηλώσεις εκθέσεις, διαλέξεις. Όμως από το 1959 ενοικιάζεται σε ιδιώτη και χάνεται η δυνατότητα χρήσης της αίθουσας. Ο κύκλος της *Η.Ε.* επισημαίνει το γεγονός της απώλειας μιας αίθουσας, που φιλοξενούσε ένα σημαντικό μέρος της πολιτιστικής κίνησης της πόλης (τχ. Δεκ. 1959): 1030-1. Ήδη από το 1954 (τχ. 26, Ιουν., σ. 643) έχει υπογραμμίσει ότι η πνευματική ανάπτυξη συνδέεται και με τους χώρους που απαιτείται να διαθέτει η πόλη και προβάλλει την ανάγκη ίδρυσης Πνευματικού Κέντρου του Δήμου.

5. Γ.Ι. Παπαγεωργίου, «Ο Α΄ Λαογραφικός Διαγωνισμός της Ηπειρωτικής Εστίας». Λαογραφικά Ερασιματά, τχ. 7 (Νοέμ. 1952): 699-702.

Το υλικό του διαγωνισμού θα περισώσει ένα μεγάλο μέρος από το λαογραφικό πλούτο της περιοχής. Αλλά και στις σελίδες του περιοδικού τα λαογραφικά θέματα κρατούν μια σταθερή προτεραιότητα. Το ερευνητικό κλίμα τονώνεται και το υλικό ανασύρεται και καταγράφεται από τις φυσικές του πηγές. Συχνά οι συνεργάτες της *H.E.* ανακοινώνουν από τις σελίδες της το ερευνητικό τους θέμα και ζητούν σχετικά στοιχεία από όσους αναγνώστες διαθέτουν¹.

Στην πορεία του το περιοδικό διευρύνει την πολιτιστική του παρέμβαση και προωθεί κινήσεις που τα αποτελέσματά τους ήταν καθοριστικά για το μέλλον της πόλης και της Ηπείρου. Το 1957 επαναφέρει και προβάλλει με έμφαση το αίτημα για την ίδρυση Πανεπιστημίου², που πρώτος είχε διατυπώσει ο Δήμαρχος Θεοδωρίδης σε υπόμνημά του προς την Κυβέρνηση, προτείνοντας την ίδρυση Ακαδημίας Επιστημών, με τμήμα Φιλοσοφικής και Σχολής Δημοσίων Υπαλλήλων³, σχολές προσαρμοσμένες στον παραδοσιακό και οικονομικοινωνικό χαρακτήρα της πόλης.

Παράλληλα, από το χώρο των συνεργατών της *H.E.* θα δημιουργηθεί η Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών (*E.H.M.*). Ο πρώτος που θέτει το θέμα είναι ο Λ. Βρανούσης, στην επιστολή του στο 1ο τεύχος του περιοδικού: «Πέρα από την πνευματική καλλιέργεια του τόπου [...] θάθελα νάβλεπα μια εκστρατεία πολύ σημαντικότερη, μια σταυροφορία για τη δημιουργία ενός σοβαρού πανηπειρωτικού οργανισμού, μιας *Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών*, παρόμοιας με τη σπουδαιότατη ήδη «*Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών*» της Θεσσαλονίκης, που τόσο γόνιμα και αποδοτικά εργάζεται για τη Μακεδονία»⁴. Στο 3ο τεύχος, ο Γ. Παπαγεωργίου θα προτείνει, έχοντας ως πρότυπο όπως ο Βρανούσης την *Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών*, φορέα με την επωνυμία «*Εταιρεία Ηπειρωτικών Σπουδών*»⁵ και, τέλος, τον Αύγουστο του 1953, στα γραφεία του περιοδικού, όπου τιμούσαν τον καθηγητή Δ. Ευαγγελίδη, αποφασίζεται η ίδρυση της *E.H.M.*⁶. Με την ίδρυση της *E.H.M.* η πόλη αποκτά έναν ακόμη σημαντικό χώρο, που ενισχύει την πολιτιστική και επιστημονική κίνηση⁷. Αρχίζει

1. Συστηματικά αξιοποιεί το περιοδικό για τη συλλογή υλικού ο Δ. Σαλαμάκας.

2. Βλ. σ. 173, σημ. 3.

3. Η είδηση για το υπόμνημα στα σημειώματα του τχ. Μαρτίου 1953: 320. Το θέμα επανέφερε ο Δήμαρχος Θεοδωρίδης στην προσφώνησή του στο 10ο Συνέδριο της Ιατροχειρουργικής Εταιρείας, που έγινε στα Γιάννινα την άνοιξη του 1954. Επίσης βλ. I.N.N. [Νικολαΐδης], «*Η Φιλοσοφική Σχολή*», τχ. 25 (Μάιος 1954): 533.

4. Η επιστολή δημοσιεύεται στο πρώτο τεύχος του περιοδικού (Μάιος 1952): 98.

5. Σημείωμα με την υπογραφή Γ.Ι.Π. στο τχ. 3 (Ιούλ. 1952): 309.

6. I.N.N., «*Η Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών*», τχ. 21 (Ιαν. 1954): 106.

7. Η *H.E.* θεωρεί την *E.H.M.* έναν σύμμαχο με κοινούς στόχους. Πραγματικά, από το 1956, που ενεργαποιείται ο νέος φορέας, διεκδικούν από κοινού τη λύση των προ-

πραγματικά να ανασυγκροτείται, αλλά εκτός του προγράμματος που επέβλεπε η Αμερικανική Αποστολή: Φιλοξενούνται συνέδρια (γεωπόνων, δασκάλων, βιβλιοθηκαρίων, Ιατροχειρουργικής Εταιρείας)· ιδρύονται ή ανασυστήνονται πολιτιστικοί φορείς, σύλλογοι και σχολές (Φιλαρμονική του Δήμου, Ναυτικός Όμιλος Ιωαννίνων, Ένωση αθλητικών σωματείων Ηπείρου, Ελληνική Ένωσις, Φίλοι των Ιωαννίνων (έδρα Αθήνα), φοιτητικοί σύλλογοι και μορφωτικοί/εκπολιτιστικοί στην πόλη και τις κοινότητες).

Μέχρι το τέλος της δεκαετίας, οι φορείς που διοργανώνουν διαλέξεις είναι: *H.E.*, *E.H.M.*, *Z.P.A.*, Σύλλογος Δημοδιδασκάλων, Διεύθυνση Δήμων και Κοινοτήτων (υπηρεσία Βασιλικού Εθνικού Ιδρύματος), Εργατικό Κέντρο, Εθνική Πανσπουδαστική Ένωσις Ηπείρου, γυναικεία σωματεία, Λέσχη Ιωαννίνων.

Επίσης στην πόλη διοργανώνει δύο εκδηλώσεις το Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, με την παρουσία του υποδιευθυντή Ροζέ Μιλλιέξ: 1953, ρεσιτάλ πιάνου, με σολίστ των συναυλιών του κονσερβατουάρ του Παρισιού· 1957, έκθεση Α. Βαλαωρίτη. Η δραστηριότητα του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών αποτελεί την προϊστορία και την προεργασία για την ίδρυση του Παραρτήματος Ιωαννίνων, που θα προωθήσει ο κύκλος της *H.E.* και θα πραγματοποιηθεί το φθινόπωρο του 1958¹.

Από τον επόμενο χρόνο (1959) συστηματοποιείται ο τομέας της επιστημονικής επιμόρφωσης και παράλληλα με τις διαλέξεις εισάγονται τα μαθήματα, ενταγμένα σε πλήρες πρόγραμμα, που απευθύνονται στα εγγεγραμμένα μέλη ενός νεοσύστατου φορέα: του Μορφωτικού Κέντρου της *E.H.M.*, που ιδρύεται και λειτουργεί από το 1959 και χρησιμοποιεί αίθουσα της Παλαιάς Ζωσιμαίας Σχολής. Στα πλαίσια αυτής της δραστηριότητας εντάσσονται και οι εκδηλώσεις για τον Κρυστάλλη, με ομιλίες και εντοίχιση αναμνηστικής πλάκας, στο σπίτι της οδού Καπλάνη².

Για τις ανάγκες της σταθερά διευρυνόμενης πνευματικής κίνησης της πόλης αξιοποιούνται νέες αίθουσες και υπαίθριοι χώροι: φιλοξενούνται καλλιτεχνικές εκδηλώσεις στον θερινό «Ορφέα» και το «Άλσος» στις κλειστές αίθουσες του Στρατιωτικού Θεάτρου και τελετών της *Z.P.A.*, προστίθενται το «Παλλάδιο», η Στρατιωτική Λέσχη και το Τσσίτσειο,

βλημάτων της πόλης. Από τον επόμενο χρόνο, 1957, η *E.H.M.* θα προχωρήσει σε σημαντικές πρωτοβουλίες, οργανώνοντας μουσικές συναυλίες και εγκαινιάζοντας τη σειρά των δικών της εκδόσεων.

1. Βλ. τα σημειώματα: «Καλλιτεχνική κίνησης», τχ. 19 (Νοέμ. 1953): 1227· Α. Γεροντικός «Η Έκθεση Βαλαωρίτη», τχ. 51-53 (Ιούλ., Αύγ., Σεπτ. 1956): 815-816· σημείωμα της στήλης «Πνευματική και καλλιτεχνική κίνησης», τχ. 60-61 (Απρ.-Μάιος 1957): 394· Α.Γ., «Το Γαλλικόν Ινστιτούτον Ιωαννίνων», τχ. 78 (Οκτ. 1958): 812-813.

2. Βλ. σχετικό σημείωμα του τχ. 85 (Μάιος 1959): 439.

νέα κτίρια, που, μαζί με εκείνα του Διοικητηρίου και της Νέας Ζωσιμαίας αρχίζουν να διαφοροποιούν αισθητικά την εικόνα της πόλης.

Οι πολιτιστικές παρεμβάσεις πυκνώνουν και υπάρχει ένα πολυπληθές κοινό που συμμετέχει και παρακολουθεί. Η *H.E.* υπογραμμίζει το γεγονός¹ και το επιβεβαιώνει ο εμπλουτισμός με νέες εκδηλώσεις, που προϋποθέτουν ένα επαρκές και προετοιμασμένο κοινό: είναι οι εκθέσεις ζωγραφικής και οι παραστάσεις θεάτρου.

Κατά τη διάρκεια του 1955 γίνονται έξι εκθέσεις ζωγραφικής: του Ε. Μάιπα, σπουδαστή στο ιεροδιδασκαλείο Βελλά, τον οποίο είχε παρουσιάσει στην *H.E.*, πριν από την έκθεσή του, όπου και επιστούσε την προσοχή των αναγνωστών στην αξία του νεαρού ζωγράφου, ο Δημ. Σαλαμάγκας² της Ελένης Γκατ-Βούλγαρη, του Θ. Κένταρχου, σπουδαστή της Ζ.Π.Α., του αυτοδίδακτου Μιχ. Στεφάνου, του Απ. Πανταλίδη, του Ιω. Ζαμπίρα. Τα έργα εκτέθηκαν στις αίθουσες Ωδείου, Φιλαρμονικής, Τσιτιστείου και του άλλοτε εστιατορίου «Κωνσταντινούπολις».

Κυρίαρχη εκδήλωση, στον εικαστικό χώρο, είναι η πρωτοβουλία της *H.E.* να οργανώσει την Α' Ομαδική Πανηπειρωτική Έκθεση Εικαστικών Τεχνών (Σεπτ. 1957), στο μέγαρο που προηγούμενα στεγαζόταν η Εθνική Τράπεζα³.

Ο κύκλος της *H.E.* διαθέτει μια ιδιαίτερα καλλιεργημένη αίσθηση στην επισήμανση της καλλιτεχνικής αξίας. Δύο άλλες περιπτώσεις επιβεβαιώνουν το ορθό καλλιτεχνικό του κριτήριο. Εντοπίζει και προβάλλει την καλλιτεχνική δραστηριότητα των αδελφών Βρέλλη. Παρουσιάζει το σχολικό μουσείο και εργαστήριο του δασκάλου Γεωργίου Βρέλλη, την παρέμβαση στη μουσική κίνηση της πόλης του Αριστοτέλη Βρέλλη και στηρίζει πολύμορφα, με επανειλημμένες αναφορές, τον γλύπτη και χαράκτη Παύλο Βρέλλη, δημοσιεύοντας και τα πρώτα σχέδια αντικειμένων της ηπειρωτικής λαϊκής παράδοσης από τα εκθέματα Μπενάκη, που φιλοτέχνησε ο καλλιτέχνης συμμετέχοντας στις δραστηριότητες της «Ελληνικής Ένωσης» του Ρ. Μπαλάνου⁴.

1. Μία εικόνα της συμμετοχής δίνουν τα σημειώματα της στήλης «Πνευματική και καλλιτεχνική κίνησης», τχ. 59 (Μάρτ. 1957): 294.

2. Δ.Σ. [Σαλαμάγκας], «Ένας νέος ζωγράφος», τχ. 21 (Ιαν. 1954): 110-111.

3. Δ.Κ. [Κόκκινος], «Η Α' Ομαδική Πανηπειρωτική έκθεση εικαστικών τεχνών», τχ. 64-65 (Αύγ.-Σεπτ. 1957): 716-717.

4. Βλ. Δ. Σαλαμάγκας, «Η Έκθεση εποπτικών μέσων», τχ. 51-53 (Ιούλ., Αύγ., Σεπτ. 1956): 826-827· του ίδιου, «Ενώπιον μιας κινήσεως», τχ. 60-61 (Απρ.-Μάιος 1957): 385-386· «Κινήσεις δια την ελληνικήν οικοτεχνίαν», τχ. 65-66 (Αύγ.-Σεπτ. 1957): 714· Π. Βρέλλη, γλύπτου, «Οι θησαυροί της λαϊκής μας τέχνης. Το "Αρχεόν της Ηπειρωτικής λαϊκής τέχνης"», τχ. 69 (Ιαν. 1958): 48-50· φωτογραφία της μακέτας του Π. Βρέλλη για το μνημείο του Μπιζανίου, τχ. 83 (Μάρτ. 1959): 262· Δ.Κ. [Κόκκινος], «Πνευματικά και Καλλιτεχνικά Εκδηλώσεις», τχ. 85 (Μάιος 1959): 439.

Ο τομέας που λιγότερο ευνοήθηκε, αλλά επιδιώχθηκε με συγκινητικές και σημαντικές προσπάθειες είναι του θεάτρου. Η πόλη εκδηλώνει το ενδιαφέρον και προσπαθεί να καλύψει το κενό της θεατρικής κίνησης με ερασιτεχνικές παραστάσεις. Οι πρώτοι ερασιτέχνες δεν είναι αμήνητοι στο θέατρο. Είναι τρεις στρατιώτες που υπηρετούν τη θητεία τους στα Γιάννινα και συγκροτούν τον πυρήνα του σχήματος «Στρατιωτικό Θέατρο της VIII Μεραρχίας». Πρόκειται για τους Βαγγέλη Λυκιαρδόπουλο, δόκιμο συνεργάτη (μουσικός και επιθεωρησιογράφος) των αθηναϊκών θεάτρων, Μίλτο Τσίρκα, σπουδαστή της Δραματικής Σχολής του Ωδείου Αθηνών και Βασίλη Ανδρέοπουλο, επίσης σπουδαστή στη Σχολή του Κάρολου Κουν. Η δραστηριότητα της ομάδας μονοπωλεί τη θεατρική κίνηση για ολόκληρο το 1951, χρόνο λειτουργίας του ερασιτεχνικού θιάσου, ανεβάζοντας αποκλειστικά επιθεωρήσεις¹. Τα επόμενα χρόνια, δύο ερασιτεχνικοί θίασοι της Άρτας, με αξιόλογο ρεπερτόριο, δίνουν παραστάσεις υποδειγματικής ποιότητας. Είναι οι ερασιτέχνες του συλλόγου «Όμιλος νέων Άρτης» (1952, Γ. Θεοτοκά, *Το γεφύρι της Άρτας*, αίθουσα Στρατιωτικού Θεάτρου) και του συλλόγου «Σκουφάς»² (1953, *Οιδίπους Τύραννος*. 1955, Γρ. Ξενόπουλου, *Το μυστικό της κοντέσσας Βαλέραινας*, αίθουσα Στρατιωτικού Θεάτρου).

Οι πρώτες ερασιτεχνικές ομάδες της πόλης, με τις οποίες συστηματοποιείται η θεατρική ερασιτεχνία, προέρχονται από το χώρο της εκπαίδευσης. Η Ζ.Π.Α. με ομάδα ερασιτεχνών σπουδαστών, στην επέτειο της 25ης Μαρτίου 1955, ανεβάζει δύο έργα του Σπ. Περεσιάδη *Ο χορός του Ζαλόγγου* και *Σαμονήλ*. Οι παραστάσεις αναδεικνύουν τις δυνατότητες της Ακαδημίας να γίνει ένας από τους υποκινητές της πνευματικής εξόρμησης. Ταυτόχρονα, επιτρέπουν την έκφραση των σπουδαστών με καλλιτεχνικές ικανότητες, όπως συνέβη με την παράσταση της 25ης Μαρτίου που ανέδειξε έναν σκηνογράφο: τον Κερκυραίο σπουδαστή της Ακαδημίας, Θ. Κένταρχο.

Από τον ίδιο χώρο, των σπουδαστών της Ζ.Π.Α. προέρχεται και η δεύτερη πρωτοβουλία για τη δημιουργία ερασιτεχνικής θεατρικής ομάδας. Αυτή τη φορά, με περισσότερο τολμηρές επιλογές και απαιτητικότερο αποτέλεσμα. Στα 1958, ο καθηγητής Τάκης Σιωμόπουλος αναλαμβάνει το συντονισμό της ομάδας και σκηνοθετεί την *Τρισεύγενη* του Παλαμά, έργο

1. Πολύτιμη η πληροφορία που μας έδωσε ο κ. Μίλτος Τσίρκας, ένας από τους πρωτεργάτες της θεατρικής ερασιτεχνίας στα Γιάννινα, μεταπολεμικά. Αναμένουμε τη δημοσίευση της εργασίας του, που αναφέρεται στη θεατρική κίνηση των τριών μεταπολεμικών δεκαετιών.

2. Ο κύκλος της *H.E.* συνεργάζεται με τον σύλλογο και ανταλλάσσουν εκδηλώσεις στις δύο πόλεις.

που θεωρείται «δύσκολο» και για τους επαγγελματίες σκηνοθέτες. Ο Σιωμόπουλος, μελετητής του Παλαμά αλλά και γνώστης των δραματουργικών συμβάσεων, επεμβαίνει στο κείμενο, προσδίδοντάς του μεγαλύτερη θεατρικότητα.

Την επόμενη χρονιά (1959) η κίνηση αυξάνει: επαναλαμβάνεται Ο χορός του Ζαλόγγου, παρουσιάζονται θεατρικά σκετς *Η νύχτα της Βηθλεέμ* σε κείμενα του Στ. Σπεράντζα και ανεβαίνει ο *Κατσαντώνης* του Γ. Θεοτοκά, από τον Γ. Σιωμόπουλο και με αξιόλογους συνεργάτες στη σκηνογραφία (Κ. Καζάκο και Στ. Μπαλτογιάννη)¹.

Όμως η Ζ.Π.Α. δεν μονοπωλεί την ερασιτεχνική κίνηση. Στην *Η.Ε.* σημειώνονται και άλλες ερασιτεχνικές ομάδες και παραστάσεις. Το «Παράρτημα Ιωαννίνων του Σώματος Ελλήνων Οδηγών» (αίθουσα του Στρατιωτικού Θεάτρου), παρουσίασε το «εθνικό αισθηματικό δράμα» του Ελ. Σιφάκη *Το δαχτυλίδι της αδελφοπότης*².

Η «Εθνική Πανσπουδαστική Ένωση Ηπείρου», (αίθουσα του Στρατιωτικού Θεάτρου, 1956), ανέβασε το έργο νέου συγγραφέα, του δικηγόρου ομογενή Δήμα, Προέδρου της «Πανηπειρωτικής» Αμερικής, *Αδούλωτες Ψυχές*. Και τον επόμενο χρόνο, το έργο *Ο Γενίτσαρος*, στην ίδια αίθουσα³.

Η ερασιτεχνική κίνηση, ένδειξη, εκτός των άλλων, μιας δημιουργημένης διάθεσης να κατακτηθεί συνολικά ο χώρος της τέχνης, συμπορεύεται με τις προσπάθειες, κυρίως της *Η.Ε.* και της *Ε.Η.Μ.*, να αξιοποιηθεί ο χώρος του αρχαίου θεάτρου της Δωδώνης. Η κίνηση αφορμάται από τις γιορτές *Επιδαύρου* (1955) και τη δραστηριότητα του θιάσου «Όμιλος αρχαίας τραγωδίας» (1957) του Κωστή Λιβαδέα⁴, την οποία παρακολουθεί η *Η.Ε.* και αυτή πρώτη προωθεί το ζήτημα των παραστάσεων στο αρχαίο θέατρο της Δωδώνης, που θα υλοποιηθεί τον Αύγουστο του 1960.

1. Σημειώματα για τη θεατρική δραστηριότητα της Ζ.Π.Α. βλ.: Δημοσθένης Κόκκινος, «Η 25η Μαρτίου στη Ζωσιμαία Παιδαγωγική Ακαδημία Ιωαννίνων», τχ. 83 (Μάρτ. 1959): 262-264· του ίδιου, «Θέατρο Ζ.Π. Ακαδημίας: Η Τρισεύγηνη του Παλαμά», τχ. 84 (Μάιος 1959): 438· του ίδιου, σημείωμα-σχόλιο στη στήλη «Πνευματική και καλλιτεχνική κινήσεις», τχ. 92 (Δεκ. 1959): 1031· σημείωμα της στήλης «Πνευματική και καλλιτεχνική κινήσεις», τχ. 71 (Μάρτ. 1958): 267-268, για την παράσταση του ιστορικού δράματος *Παπαφλέσσας* του Σπ. Μελά.

2. «Θέατρον», τχ. 45 (Ιαν. 1956): 100.

3. Βλ.: «Μια θεατρική παράσταση», τχ. 49 (Μάιος 1956): 514· σημείωμα της στήλης «Πνευματική και καλλιτεχνική κινήσεις», τχ. 60-61 (Απρ.-Μάιος 1957): 393.

4. Δ. Σαλαμάγκας, «Ο Όμιλος Αρχαίας Τραγωδίας και η Ήπειρος», τχ. 54-55 (Οκτ.-Νοεμ. 1956): 966· «Ο Όμιλος Αρχαίας Τραγωδίας», τχ. 60-61 (Απρ.-Μάιος 1957): 386.

Οπωσδήποτε, όμως, κατά τη δεκαετία του 1950, η θεατρική κίνηση είναι υποτονική και αναντίστοιχη προς την συνειδητοποίηση του προβλήματος, που εκφράζουν τα δημοσιεύματα της *H.E.* Οι συνεργάτες της διαθέτουν ανεπτυγμένη θεατρική αίσθηση και παιδεία· με τα εικονοκλαστικά τους σχόλια επικρίνουν «ιερά τέρατα» του θεάτρου, όπως την Κοτοπούλη (1952), όταν επισκέπτεται με το θιάσό της τα Γιάννινα¹.

Παρόμοια κριτική υποδοχή επιφυλάσσουν και σε άλλους επώνυμους αθηναϊκούς θιάσους (Αρώνη, Λαμπέτη-Παπά-Χορν, Ηλιόπουλου, Βαλάκου)². «Μπουλούκια» χαρακτηρίζει ο Πάνος Φάντης, το 1952³, τα θεατρικά υποπροϊόντα που στέλνει η Αθήνα στα Γιάννινα και προσθέτει ότι η πόλη στερείται θεατρικού θεάματος ποιότητας από το 1940, με τις παραστάσεις του «Άρματος Θέσπιδος» του Εθνικού Θεάτρου. Η κατάσταση, φαίνεται δεν αλλάζει και πολύ στη διάρκεια της δεκαετίας.

Από την άλλη πλευρά, ο κύκλος της *H.E.* μπορεί και διακρίνει την εργασία ανθρώπων του θεάτρου, που τότε, ακόμη, δεν μετείχαν της κοινωνίας των «ιερών τεράτων». Υπογραμμίζουν την ποιότητα του θιάσου του Βασ. Διαμαντόπουλου⁴ (1954), που κατά την δεκαήμερη παραμονή του στην πόλη παρουσίασε ένα ποικίλο σύγχρονο ρεπερτόριο —ελληνικό και ξένο— με σκηνοθέτη τον Κάρολο Κουν, στην αίθουσα του «Ορφέα», η οποία γέμιζε «ασφυκτικά» από την προσέλευση του γιαννιώτικου κοινού. Το ίδιο συνέβη στις παραστάσεις του Λαϊκού Θεάτρου του Μ. Κατράκη, στα 1953⁵.

Εκτός από την ποιότητα του ρεπερτορίου και της ερμηνείας, κριτήριο για τη θετική αποτίμηση μιας παράστασης αποτελεί η ανταπόκριση του κοινού. Η αντίσταση του κοινού σε ορισμένες παραστάσεις, εκφράζεται με την κριτική επιφύλαξη της *H.E.* Το παρατηρεί στις δύο επισκέψεις του Σ. Καραντινού, ιδιαίτερα στην πρώτη με έργα του κλασικού ρεπερτορίου (1956) και λιγότερο στη δεύτερη, με δύο παραστάσεις αρχαίου δράματος (*Αίας*, *Πλούτος*) στο Στάδιο (1958)⁶.

Ωστόσο, σημαντικότερη είναι η συμβολή του περιοδικού στη φιλολογία του θεάτρου. Από την αρχή της έκδοσής του δημοσιεύονται μελέτες

1. Βλ. το σημείωμα του Πάνου Φάντη, «Θεατρικά», τχ. 3 (Ιούλ. 1952): 307-308.

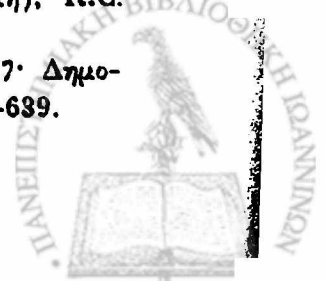
2. Βλ. ενδεικτικά τα σημειώματα: «Θιάσος Λαμπέτη-Παπά-Χορν», της στήλης «Πνευματική και καλλιτεχνική κίνησης», τχ. 25 (Ιούν. 1954): 648-9· το σημείωμα της ίδιας στήλης του τχ. 62 (Ιούν. 1957): 483 για το θίασο της Βαλάκου.

3. Βλ. σημ. 1.

4. Το σημείωμα «Θέατρον», τχ. 21 (Ιαν. 1954): 112.

5. Δημοσθ. Κόκκινος, «Ελληνικό Λαϊκό Θέατρο (Θιάσος Μάνου Κατράκη)», R.C. Sheriff: *Το τέλος του ταξιδιού*, τχ. 45 (Ιαν. 1956): 174-175.

6. Α. Γεροντικός, «Θιάσος Καραντινού», τχ. 56 (Δεκ. 1956): 1046-1047· Δημοσθ. Κόκκινος, «Παραστάσεις της Αττικής Σκηνης», τχ. 76 (Αύγ. 1958): 638-639.

για το έντεχνο λαϊκό δράμα¹ και πρωτότυπα δραματουργικά κείμενα Ηπειρωτών συγγραφέων. Το θέμα αναβαθμίζεται, σταδιακά, με εκτενή κριτικά σημειώματα του Τ. Σωτήρχου, και από το τεύχος Μαΐου 1960 με τη δημιουργία ειδικής στήλης.

Η βαθμιαία εξέλιξη του ενδιαφέροντος για τη θεατρική παιδεία προκαλεί συζητήσεις και ζυμώσεις που θα μπορούσαμε να τις θεωρήσουμε ως τη θεωρητική προπαίδεια της θεατρικής πράξης των επόμενων δεκαετιών

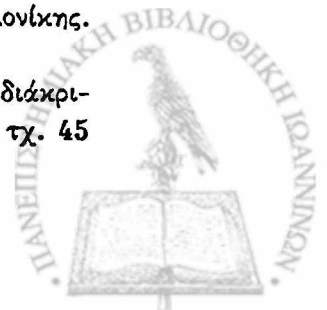
Ανάμεσα στις δύο αυτές φάσεις, από τη φιλολογία δηλαδή ως την πράξη, μεσολαβεί μια φάση μεταβατική, διεκδίκησης και πίεσης για την ίδρυση κρατικού φορέα θεάτρου. Η μεταβατική αυτή περίοδος, που καλύπτει τη δεκαετία του 1960, εγκαινιάζεται με τη δημιουργία ειδικής στήλης (Μάιος 1960) και τον καταδηλωτικό επίτιτλο, με έντονα τυπογραφικά στοιχεία: «Ένα πανελλήνιο αίτημα. Η επαρχία ζητάει θέατρο». Από την πρώτη σειρά της σχετικής αρθρογραφίας, σημειώνουμε: Αρσ. Γεροντικού, «Πνευματική ανασυγκρότηση και θέατρο»· Πάνου Γρίσπου, «Το θέατρον στην επαρχία. Οικονομικές απόψεις». Ταυτόχρονα ενισχύεται και η φιλολογία με τις μεταφράσεις του Τ. Σωτήρχου (Πιραντέλλο, Τσέχωφ κ.ά.), καθώς και την κριτική παρουσίαση της αθηναϊκής θεατρικής κίνησης και του ρεπερτορίου των πιο σημαντικών αθηναϊκών σκηνών από τον ίδιο συνεργάτη, τον Τ. Σωτήρχο.

Την ωρίμανση της πνευματικής κίνησης, που συντελείται, όσο προχωράει η δεκαετία, διαμηνύει και η αναγνώριση, που προέρχεται από τους επίσημους επιστημονικούς/πνευματικούς φορείς της πρωτεύουσας. Μαζί με τη βράβευση του περιοδικού, τον Δεκέβριο του 1954, βραβεύονται από την Ακαδημία Αθηνών ο Δ. Σαλαμάγκας και ο Λ. Βρανούσης· θα ξαναβραβευθούν αργότερα, στα 1957 ο Βρανούσης και στα 1959 ο Σαλαμάγκας².

Στα 1958 το Υπουργείο Προεδρίας βραβεύει τρεις Ηπειρώτες δασκάλους: τον Γ. Βρέλλη για τα διηγήματά του, τον Β. Παυλίδη και τον Κ. Παπαγεωργίου για τις ιστορικές τους μονογραφίες με θέμα την Ήπειρο. Τον ίδιο χρόνο, η Επιτροπή Συγγραφέων, που επιλέγει την αγορά βιβλίων για τον εμπλουτισμό των κρατικών βιβλιοθηκών, συμπεριλαμβάνει στον κατάλογό της και τα βιβλία των Δ. Σαλαμάγκα, Γ. Δάλλα, Μ. Περάνθη, Γ. Κοτζιούλα και Γιάν. Σαραλή.

1. Ενδεικτικά: Γ.Ι. Παπαγεωργίου, «Ο λαϊκός θρύλος στο θέατρο», τχ. 1 (Μάιος 1952): 83. Τ. Σιωμόπουλου, «Το Τραγούδι του νεκρού αδελφού και η Λεονώρα του Burger», τχ. 3 (Ιούλ. 1952): 289-294. Το άρθρο του Σιωμόπουλου θα είναι η αφορμή ενός διαλόγου με τον Β. Δεδούση, διευθυντή του περιοδικού Μουφές της Θεσσαλονίκης. Η απάντηση του Σιωμόπουλου στο τχ. 6 (Οκτ. 1952): 632-634.

2. Βλ.: «Τα βραβεία της Ακαδημίας», τχ. 45 (Ιαν. 1956): 90· «Τιμητική διάκρισις της Ακαδημίας Αθηνών εις τους κ.κ. Δ. Σαλαμάγκαν, Λ. Βρανούσην κ.ά.», τχ. 45

... Αν και τα περισσότερα βιβλία έχουν βγει από αθηναϊκούς εκδοτικούς οίκους, δεν είναι αμελητέα και η εκδοτική κίνηση στα Γιάννινα, και γενικότερα η κίνηση του βιβλίου. Την έλλειψη γιαννιώτικου εκδοτικού οίκου αναπληροί η *H.E.*, με την πλούσια σειρά των ανατύπων της, και τις αυτοτελείς εκδόσεις. Επίσης με το «Τμήμα Βιβλίου» και το «Βιβλιοπωλείον της *H.E.*» καθώς και τις εκθέσεις βιβλίου του περιοδικού και της *Z.Π.Α.*, ενισχύεται η διακίνηση, δημιουργείται νέο αναγνωστικό κοινό και ενθαρρύνεται η εντόπια εκδοτική κίνηση. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1952-59, από έναν πρόχειρο υπολογισμό, παρατηρούμε υπερτριπλασιασμό των εκδόσεων ανάμεσα στα όρια 1952 και 1959.

Η ανάκαμψη της εκδοτικής κίνησης σημειώνεται και στον χώρο του περιοδικού εντύπου. Στα 1958 προστίθεται δύο νέα περιοδικά και, άρα, δύο νέοι πυρήνες λογίων και, ταυτόχρονα, κοινού: *Εξόρμησις*, *έκδοσις της Πανσπουδαστικής Ενώσεως Ηπείρου*. *Ζωσιμάδαι* έκδοση των Προτύπων και των σπουδαστών της *Z.Π.Α.*¹

Όμως η ουσιαστική ένδειξη ζωτικότητας του πνευματικού κλίματος προέρχεται από το γεγονός ότι έχει δημιουργηθεί το έδαφος για να εμφανισθεί η αμφισβήτηση και η διαφοροποίηση από το μέχρι τότε πνευματικό μονοπώλιο της *H.E.* Στα 1958 ο Γιάννης Δάλλας αποχωρεί από το περιοδικό και δημοσιοποιεί την αντίθεσή του². τον ίδιο χρόνο ο Λ. Μάλαμας, κρίνοντας στον ημερήσιο τύπο βιβλίο της παιδικής λογοτεχνίας, επισημαίνει «δεν υπάρχει κριτική στην πόλη»³, ένα ακόμη προανάκρουσμα της διαφοροποίησης που θα πάρει μορφή στα 1965 με το *Ελεύθερο Πνεύμα*.

Έτσι, στα 1959 εκδίδεται ο αισθητικός αντίποδας της *H.E.*, η *Ενδοχώρα*⁴ από πρώην συνεργάτες της, διεκδικώντας την πνευματική πρω-

(Ιαν. 1956): 97-98. «Βραβευθέντες Ηπειρώται συγγραφείς», τχ. 69 (Ιαν. 1958): 84. «Ηπειρώται συγγραφείς και κρατική ενίσχυσις», τχ. 69 (Ιαν. 1958): 84. «Βραβεύσεις Ηπειρωτών λογοτεχνών», τχ. 82 (Φεβρ. 1959): 171-172. Ι.Ν. Νικολαΐδης, «Το έργο του κ. Δ. Σαλαμάγκα», τχ. 88-89 (Αύγ. -Σεπτ. 1959): 750-751.

1. Κ.Ι. Κίτσου, *Η ιστορία του Διδασκαλείου Ιωαννίνων και της Ζωσιμάδας Παιδαγωγικής Ακαδημίας*, Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννινα 1988:383.

2. Η επιστολή του δημοσιεύεται στο τχ. 69 (Ιαν. 1958): 87, ακολουθεί σημείωση-απάντηση της *H.E.*

3. Βλ. το σημείωμα της *H.E.* «Περί "υπευθύνου κριτικής"» τχ. 77 (Σεπτ. 1958): 718-719.

4. Στη στήλη «Χρονικά» του 1ου τεύχους (Σεπτ.-Οκτ. 1959): 50-52 οι συντάκτες του νέου περιοδικού επιτίθενται στον Δ. Σαλαμάγκα, αλλά και το φιλόδοξο προγραμματικό άρθρο «Η πόλη μας έχει μια λίμνη...»: 1-2, θεωρήθηκε προκλητικό από την *H.E.* Τον Σαλαμάγκα και το περιοδικό θα υποστηρίξει ο Ι. Νικολαΐδης, «Η "Ενδοχώρα", το "σκάνδαλο και τα "παρατράγουδα"», τχ. 91 (Νοέμ. 1959): 925-928, ο οποίος θα τους αποκαλέσει «κενδοχωρίτες». Αλλά μεγάλο τμήμα των σημειωματογραφικών στηλών του ίδιου τεύχους (91) καλύπτουν επιστολές, άρθρα και αναδημοσιεύσεις κειμένων που αφορούν το θέμα της βράβευσης Σαλαμάγκα.

τοπορία. Το φιλολογικό κλίμα θα ενταθεί: είναι η οίηση των «ενδοχωριτών» από την μια πλευρά και η βεβαιότητα της δύναμης του αναγνωρισμένου πνευματικού οδηγού από την άλλη που εξοπλίζουν το κριτικό οπλοστάσιο, και είναι ταυτόχρονα ενδείξεις μιας αναθέρμανσης του πνευματικού κλίματος, του διευρυνόμενου προβληματισμού, της εμπλουτιζόμενης αναζήτησης και πύκνωσης της τάξης των λογίων.

Τα στοιχεία που προκύπτουν από την επισκόπηση της δεκαετίας μας δίνουν τον ξεχωριστό ιστορικό της χαρακτήρα, που τη διαφοροποιεί από την ταραγμένη δεκαετία του 1940. Η πόλη ανακάμπτει και δημιουργεί τις προϋποθέσεις της ανασυγκρότησης και συναρμογής του κατατμημένου ιστορικού της προσώπου. Η δεκαετία επανασυνδέει το νήμα της παράδοσης της πόλης με τον πολιτισμό. Δημιουργούνται οι συνθήκες που εξασφαλίζουν τη διάρκεια στην πολιτιστική παρέμβαση και την προοπτική διεύρυνσης της πνευματικής δραστηριότητας. Ακόμη, στα πλαίσια της περιόδου, προετοιμάζεται η θεσμοθέτηση τομέων της πνευματικής ζωής των επόμενων δεκαετιών (Γιορτές Δωδώνης, Οργανισμός Ηπειρωτικού Θεάτρου, και αργότερα Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο, Πανεπιστήμιο), που μόνιμα πλέον εγκαθιστούν τις δυνατότητες για διαρκή ανέλιξη του πολιτισμού της πόλης των Ιωαννίνων.

